

تئاتر در تمام فصول

پیرامون هنر تئاتر در ارمنستان

مهدی نصیری

اما تئاتر هم مثل دیگر هنرها در ارمنستان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نگاهی گذرا به تاریخ تئاتر در کشورهای همسایه ارمنستان به راحتی نشان‌دهنده آن است که بسیاری از آن‌ها موج ورود اشکال معاصر و مدرن تئاتر را تا همین چند دهه پیش مدیون حضور هنرمندان ارمنی در کشورهايشان هستند. فعالیت گسترده بین‌المللی چندین گروه فعال ارمنی در ترکیه، آذربایجان و گرجستان زمینه‌های ورود آرام تئاتر مدرن در این کشورها را هموار کرده است. در واقع بدون اغراق می‌توان مدعی شد که تئاتر ارمنستان مستقیم یا غیر مستقیم باعث ورود تئاتر مدرن و معاصر به این کشورها شده است.

تاریخ تئاتر ایران نیز با نام واهام پایازیان و گروهش که مقدمات آشنایی ما با تئاتر معاصر آن دوران را فراهم آورد، آشناست. رجوع به تاریخ تئاتر منطقه به راحتی نشان‌دهنده آن است که هنرمندان و گروه‌های ارمنی نقش مهمی را در شکل‌گیری تئاتر امروز ایران، ترکیه، گرجستان و آذربایجان داشته‌اند. هر چند که حتی با در نظر داشتن این تأثیرگذاری مهم و بزرگ سهم تئاتر ارمنستان در تاریخ تئاتر منطقه آن گونه که باید مورد توجه قرار نگرفته و ثبت نشده است.

طی چند دهه اخیر، استقلال ارمنستان و بازگشت هنرمندان پرشمار این کشور از مسکو و دیگر شهرهای روسیه، مقدمات استقلال و پیشرفت تئاتر را در این کشور کوچک و آرام بیش از پیش فراهم آورد. از سرگیری فعالیت‌ها این بار در محدوده‌های مشخص‌تر و با اهداف جدی و دقیق‌تر ملی، هنرمندان تئاتر ارمنستان را روزبه‌روز به معرفی هنرشان در منطقه و حتی فراتر از آن ترغیب و تشویق کرد. تئاتر ارمنستان روزبه‌روز ارتباط بیشتری با تئاتر اروپا ایجاد کرد و هر بار، چه در داخل و چه در خارج

ارمنستان اولین کشور دنیاست که به طور رسمی دین مسیحیت را به رسمیت شناخته و به همین دلیل از دیرباز هنر دینی آمیخته با انگاره‌های مذهبی را می‌توان در آن به وضوح مشاهده کرد. قدیمی‌ترین کلیساهای جهان، معماری و دیگر هنرها در کنار طرح‌ها و نقش‌های مذهبی در حال حاضر از مهم‌ترین جاذبه‌های این کشور در حوزه جلب سلیقه‌های هنری هستند.

به‌ویژه آنکه هم‌زمان با جنبش عظیم هنری رمانتیک‌ها در آلمان، که پیوند ناگسستنی با اندیشه‌های والا و معنوی روح انسان داشته است، هنر این کشور نیز، اگر چه آرام و بی‌سروصدا، اما به گونه‌ای مشهود، هم‌گام با مسیر تطور هنر در اروپا شیوه‌ها و شکل‌های مختلف را تجربه کرد.

این کشور کوچک و زیبا در مقایسه با وسعت و جمعیتش همواره از پیشگامان هنر در دوره‌های مختلف بوده و همواره در زمینه هنرهای پلاستیک، نقاشی، مجسمه‌سازی و معماری، تا اندازه‌ای ادبیات و مخصوصاً موسیقی سرآمد فعالیت‌های مهم هنری در منطقه بوده است.

حالا مجسمه‌های زیبا و فراوان را می‌توان در همه جای شهر یروان و در کنار معماری سنتی و تأثیر برانگیز ساختمان‌های سطح شهر مشاهده کرد. مناسبت‌ها و جشن‌های مختلف که تعداد آن‌ها در ارمنستان کم نیست هم بهانه‌ای هستند تا موسیقی و رقص خودش را همچون هنری مردم‌پسند و همه‌گیر از سالن‌ها و تالارها به خیابان‌ها و کوچه‌ها بکشاند. در حال حاضر علاوه بر مراکز فرهنگی و هنری و گالری‌ها و نمایشگاه‌ها، حتی پارک‌ها و مراکز تجمع بسیاری هستند که در آن‌ها هنرمندان هر روز نقاشی‌ها و دیگر آثارشان را در آن به نمایش می‌گذارند و جالب‌تر این که می‌فروشند.

از این کشور تجربیات تازه‌ای را ارائه نمود. دریافت جایزه پولیتزر توسط ویلیام سارویان، از مهم‌ترین نمایشنامه‌نویسان معاصر ارمنستان، با نمایشنامه «زمان زندگی تو همین تلاش‌ها برای بهتر شدن و نزدیک‌تر کردن تئاتر ارمنستان به تئاتر امروز دنیا بود.

نمایشنامه‌نویسان و هنرمندان تئاتر ارمنستان رفته‌رفته تجربیات مدرن هنرشان را همگام با بهترین آثار اروپا در فستیوال‌ها و اجراهای مختلف داخلی و خارجی عرضه کردند و طی این سال‌ها در حرکتی رو به رشد و پیشرفتی جدی توانستند گام‌های بسیاری در جهت یکدست کردن همه تجربیات پراکنده سال‌های پیش بردارند.

نمایشنامه نه‌ا زنی نوشته لسلای آیوازیان در کلوب تئاتر منهن شهر نیویورک، در لس‌آنجلس و کنسرواتوار تئاتر آمریکا در سانفرانسیسکو روی صحنه رفت؛ نمایشنامه‌هایی از اریک بوگوسیان علاوه بر ارمنستان در کشورهای زیادی به اجرا درآمدند و هنرمندان بسیاری نیز توانستند با اجراهای مختلف در فستیوال‌های متعدد جهانی، تئاتر ارمنستان را به طور جدی به جهان معرفی کنند. البته نباید در این نگاه کلی از واقعیت دور شویم؛ تئاتر ارمنستان با همه تأثیرگذاری و با وجود همه قوت‌هایش یک ضعف بزرگ داشت و این ضعف به پراکنده بودن هنر ارمنستان در کشورهای اطراف و همچنین در اروپا و آمریکا بر می‌گشت. در حال حاضر نیز بسیاری از ارمنی‌ها در خارج از کشورشان زندگی می‌کنند و سرنوشت آن‌ها به واسطه ظلم‌هایی که بر آن‌ها گذشته و آوارگی‌هایشان در تاریخ یگانه است.

اما با تغییر نسبی شرایط و بهبود اوضاع، هنرمندان ارمنستان که تعداد بسیاری از آن‌ها در اروپا و آمریکا فعالیت می‌کردند، حالا فرصتی برای ایجاد ارتباط موثر با داخل کشور برقرار کرده بودند و هنرمندان داخل نیز اشتیاق بیشتری برای معرفی آثارشان در خارج از مرزها نشان می‌دادند. بنابراین ارتباط مؤثر هنرمندان داخل و خارج هر روز بهتر شد و هنوز هم اشتیاق به استمرار و تقویت آن در میان هنرمندان این کشور وجود دارد. اما حالا در ارمنستان و پایتخت آن، یروان، تئاتر از یک سو در فکر جلب توجه مخاطبان داخلی است و از سوی دیگر می‌خواهد بهترین‌ها را برای عرضه در دنیا معرفی کند. این را هم اضافه کنم که به خلاف ایران با وجود همه تمایلی که هنرمندان ارمنی به ارتباط با تئاتر جهانی دارند، اشتیاق آن‌ها برای برقراری ارتباط با مخاطبان داخل بیشتر است. از مهم‌ترین دغدغه‌های تئاتری‌های ارمنی این است که چگونه هنری را برای مخاطبان امروز تئاتر تولید کنند و چگونه بتوانند تئاتر را که حالا در تمام دنیا با رسانه‌ها و هنرهای بسیار دیگر جهان فرا مدرن رقابت دارد و موقعیتش را در خطر می‌بیند از این خطر نجات دهند.

تئاتر ارمنستان با همه قدمتی که دارد به واسطه موقعیت سیاسی این کشور و فراز و نشیب‌هایی که همواره با آن‌ها مواجه بوده است و همچنین به دلیل پراکنده بودن حضور هنرمندان تئاتر این کشور در اروپا و آمریکا، هنوز هم به آن انسجام و یکدستی که ارمنی‌ها انتظار آن را دارند و از آن سخن می‌گویند، نرسیده است. اما در یروان چه می‌گذرد؟...

در یروان تئاتر رقیب جدی‌ای به نام موسیقی و حرکات موزون دارد و برای اینکه بتواند این رقبا را برطرف‌دارد که تقریباً جوانان ارمنی را به خود مشغول کرده‌اند پشت سر بگذارد، راه دشواری را پیش رو دارد. این گفته نمی‌تواند دقیق باشد؛ اما به نظر نمی‌رسد که تئاتر توانسته باشد در رقابت با موسیقی و حرکات موزون سنتی و فولکلور و اجراهای مدرن موسیقی در میان جوانان این کشور پیروز میدان بوده باشد. این مسئله اگرچه مورد تحقیق قرار نگرفته اما به وضوح در برنامه‌ها و رویدادهای هنری این کشور قابل مشاهده است.

به‌خصوص اینکه موسیقی به عنوان یک هنر ریشه‌ای و برطرف‌دار از

مهم‌ترین علاقه‌مندی‌های همه مردم ارمنستان و به‌ویژه جوانان محسوب می‌شود. با اجراهای پرشمار موسیقی، کنسرت‌ها، برنامه‌های متعدد تلویزیونی و البته مدارس و دانشگاه‌هایی که به طور جدی هنرمندان آینده و سلیق امروز را در میان جوانان پرورش می‌دهند احتمالاً خیلی جلوتر از تئاتر در ارمنستان هستند. لازم به ذکر است که کنسرواتوار هنر ارمنستان که از برطرف‌دارترین دانشگاه‌های شهر یروان است، در حال حاضر بعد از روسیه معتبرترین کرسی دانشگاهی موسیقی منطقه را در اختیار دارد. شهر یروان به عنوان پایگاه اصلی هنر ارمنستان حدود پانزده مجموعه فعال تئاتری دارد که عموماً در مرکز شهر قرار گرفته‌اند. پوسترها و بیلبوردهای این نمایش‌ها را در تمام مدت سال و به ویژه در روزهای تعطیل و مناسبت‌های طولانی‌تر می‌توان مشاهده کرد.

اما نکته‌ای که ممکن است برنامه اجرا در این تئاترها را برای مخاطبان و اهالی تئاتر در ایران جالب کند، به زمان‌بندی و تاریخ اجراها برمی‌گردد. شاید برای ما کمی عجیب به نظر برسد که بیلبوردها و پوسته‌های یک نمایش را برای ماه‌ها در خیابان‌ها و مراکز فرهنگی ببینیم. اما واقعیت این است که اجرای تئاترها در یروان به محدوده زمانی کوتاهی خلاصه نمی‌شود و ممکن است یک نمایش حتی برای چندین ماه همچنان در نوبت اجرا برای عموم بماند و بارها و بارها هم اجرا شود.

تئاترها در یروان، مدت‌ها آماده اجرا هستند، اما کمتر پیش می‌آید که در این مدت اجراهای پشت سر هم داشته باشند. تقریباً بر روی همه پوسترها تنها می‌توان تاریخ یک، دو یا سه روز اجرا را مشاهده کرد. بعد از این چند روز، گروه تئاتری بار دیگر منتظر زمان بعدی اجرایشان در یک سالن مشخص می‌مانند و موقتاً نمایش را تعطیل و به تمرین‌های پراکنده ادامه می‌دهند. همچنین تئاترهایی هم هستند که تنها چند دفعه معدود اجرا می‌شوند و پس از آن نوبت اجرا را به آثار دیگر می‌دهند.

در واقع سالن‌های تئاتر همیشه برنامه اجرایشان را با هم هماهنگ می‌کنند، اما باز هم روزهایی هست که هیچ تئاتری در هیچ کدام از این سالن‌ها اجرا نمی‌شود.

اصلی‌ترین و مهم‌ترین مجموعه تئاتری شهر یروان «سندوکیان تیبتر» است که گه‌گاه میزبان نمایش‌های خارجی و از جمله آثار مهم نمایشی فرانسه است. سالن‌های تئاتر این مجموعه بزرگ و قدیمی که در خیابان «لوساووریچ» واقع شده در بیشتر روزها شاهد اجرای بهترین آثار نمایشی شهر هستند. در حال حاضر (یازدهم جولای) چهار نمایش به طور مشخص در فهرست برنامه این تئاتر قرار گرفته‌اند و هفت نمایش دیگر در انتظار اعلام زمان اجرا هستند. به خلاف کشور ما بیشترین مخاطبان این مجموعه بزرگسالان هستند و تعداد آن‌ها به مراتب بیشتر از تماشاگران جوان است.

«راشن دراما تیبتر» مجموعه فعال دیگری است که فکر می‌کنم بیشترین آمار اجرای نمایش در شهر را به خود اختصاص داده باشد. این سالن در خیابان «آبوویان» و در مقابل سینما مسکو قرار دارد و اساساً یک تئاتر روسی است که تنها به اجرای نمایش‌های هنرمندان روسیه و نمایشنامه‌های روسی اختصاص دارد.

این سالن قدیمی درست در مرکز شهر قرار گرفته و هر چند آرامش و سردی روسی را می‌توان در معماری و فضای داخل آن مشاهده کرد، اما از بهترین مراکز تئاتری شهر است. این سالن قدیمی، برنامه اجراهایش را هر ماه و برای همان ماه به صورت منظم منتشر و اعلام می‌کند. در این یک ماه هر بار حدود دوازده نمایش در فهرست قرار می‌گیرند و معمولاً همیشه می‌توان یک یا دو نمایشنامه چخوف را هم در آن مشاهده کرد.

هر چند که بیشتر مخاطبان این تئاتر را شهروندان پر تعداد روسی ساکن در یروان تشکیل می‌دهند، ولی همچنان ارمنی‌ها و به ویژه آن‌ها که سن و سال بیشتری دارند و به دنبال تماشای آثار کلاسیک هستند و

همچنین آن‌ها که ادبیات و درام روسی را دوست دارند و در میان آن‌ها همیشه می‌توان اساتید دانشگاه‌های ارمنستان را دید، نیز برای دیدن نمایش به این سالن می‌روند. بلیت نمایش‌ها هم نه در زمان اجرای تئاتر، بلکه فقط از ساعت دو تا پنج بعد از ظهر فروخته می‌شوند.

یک سالن مهم دیگر تئاتر که البته چند انجمن و کانون تئاتری هم در ساختمان آن هستند، در خیابان «ماشتوتس» قرار دارد و معمولاً در طول ماه میزبان نمایش‌های معدودتری است. سالن نمایش این مجموعه تئاتری هر چند از ظاهر آن این طور به نظر نمی‌رسد، سالنی بزرگ و با امکانات کامل و مجهز است.

در نزدیکی همین سالن و در خیابان «آمیریان» سالن «هامازگاین» در چند قدمی دانشگاه سینما و تئاتر واقع شده و از شلوغ‌ترین و پرمخاطب‌ترین تئاترهاست و معمولاً دانشجویان و جوانان می‌توانند تئاترهای پیشرو و مدرن‌تر را در آن ببینند.

«پوس تیتر» در خیابان «مارشال باقرامیان» و یکی از مرکزی‌ترین نقاط شهر واقع شده و در ساختمان آن انجمن نویسندگان ارمنستان هم با چند اتاق کوچک فعالیت دارد و البته به نظر می‌رسد که کمتر از سایر تئاترها مورد توجه قرار می‌گیرد. شاید مهم‌ترین دلیل این استقبال کم، یا آنچه که من گمان می‌کنم، آن است که این تئاتر اجراهای کمتری نسبت به سایر سالن‌ها دارد.

سالن دیگری که در انتهای خیابان «مارشال باقرامیان» و در خیابان «پروشیان» قرار دارد هم مخاطبان زیادی دارد اما تعداد آثاری که در آن به نمایش درمی‌آیند به نسبت کمتر از سالن‌های فعال دیگر است. به هر حال نزدیک بودن همه این سالن‌ها به مرکز شهر امکان دسترسی راحت تماشاگران به سالن برای رزرو بلیت و تماشای آثار را فراهم آورده است. «میوزیکال کمدی تیتر»، یکی از بزرگ‌ترین و مجهزترین تئاترهای شهر است که می‌توان آن را با تالار وحدت خودمان مقایسه کرد. این تالار بزرگ در نزدیکی میدان بزرگ «هارابراگ» در خیابان «سارکیسیان» قرار گرفته و معمولاً نمایش‌های بزرگ و پر زرق و برق کمدی موزیکال و اجراهایی از این دست که نیازمند سالنی بزرگ‌تر و امکانات بیشتر هستند را میزبانی می‌کند و استقبال تماشاگران از آن بسیار زیاد است؛ به طوری که بلیت‌های هر نمایش این تالار در همان اولین روزهای پیش‌فروش تمام می‌شوند. چند روز پیش بلیت یک نمایش را در این سالن رزرو کرده بودم، اما بعد از اینکه برای تماشای نمایش به آنجا رفتم اجرا لغو شده بود و گروه نمایشی و مسئولان تالار برای جبران لغو برنامه و دلجویی از تماشاگران ضمن عودت دادن مبلغ بلیت یک لوح فشرده از اجرای قبلی گروه را نیز به تماشاگران هدیه دادند.

اما در میان همه این سالن‌های بزرگ که همه نوع تماشاگری را به خود جلب می‌کنند، یک سالن تئاتر دیگر هم ویژه نمایش‌های جوان‌پسند و عموماً با آثار مدرن نمایشی در خیابان «تالبدیان» قرار گرفته که به نظر می‌رسد بیش از همه سالن‌ها مورد توجه جوانان و دانشجویان تئاتر است و تقریباً همیشه می‌توان آثار جدیدی را در آن تماشا کرد که معمولاً هم از بهترین آثار تئاتر ارمنستان هستند. پاتوق‌ها و کافی‌شاپ‌هایی هم اطراف این سالن هستند که همیشه جوانان و هنرمندان جوان تئاتر را می‌توان در آن دید. «چمبر تیتر» و «فاپلاتیا تیتر» هم دو سالن دیگر تئاتر شهر یروان هستند که در خیابان «کریون» و در منطقه‌ای آرام و بی‌سروصدا خودنمایی می‌کنند و همیشه می‌توان تماشاگران آن‌ها را که از نیمه‌های شب، قدم زنان به خانه برمی‌گردند در خلوتی خیابان مشاهده کرد.

یک سالن ویژه نمایش‌های عروسکی هم با همین نام در خیابان هنرمندان «سایات نوآ» وجود دارد که هنرمندان تئاتر عروسکی و علاقه‌مندان این نوع تئاتر همیشه می‌توانند در آن به تماشای نمایش‌های عروسکی بنشینند. (از کیفیت نمایش‌های عروسکی ارمنستان و همچنین

تعداد آثاری که در این تئاتر به اجرا درمی‌آید اطلاعی ندارم.) سالن‌های دیگر شهر میزبان نمایش‌های متوسط و مخاطب‌پسند هستند و از جمله یکی از این سالن‌ها ویژه نمایش‌های کودک و نوجوان است و تقریباً همیشه می‌توان صفوف طولانی بچه‌ها را در مقابل آن دید.

همان طور که انتظار می‌رود بیشترین مخاطبان این تئاتر بچه‌ها، مهد کودک‌ها و مدارس هستند.

مردم یروان تئاتر را دوست دارند. هر چند که بیشتر جوانان این شهر از میان یک اجرای امروزی موسیقی، یک اپرای باشکوه یا اپرای سنتی و تئاتر، در آخرین انتخاب به سراغ تئاتر می‌روند. ضمن اینکه برای پیدا کردن سالن‌های تئاتر در ارمنستان باز هم باید آن‌ها را جست‌وجو کرد و به این راحتی‌ها نمی‌توان سالن‌ها را پیدا کرد. کما اینکه تا آنجا که تجربه کرده‌ام در ترکیه، اکراین و لهستان هم اوضاع تقریباً همین طور بوده است و در عوض به راحتی می‌توان سالن‌های موسیقی و سینما را پیدا کرد!

تئاتر ارمنستان همچنین دو فستیوال مهم تئاتری دارد که از میان آن‌ها «های فست فستیوال» به عنوان مهم‌ترین فستیوال کشورهای مشترک المنافع و خارج از مسکو معتبرتر است. این فستیوال تا کنون هفت دوره برگزار شده و از چند سال اخیر توانسته به عنوان یک فستیوال معتبر بین‌المللی در دنیا نیز مطرح شود. های فست فستیوال حالا با تجربیات همین چند سال به جشنواره‌های تبدیل شده که بسیاری از بهترین آثار اروپا را می‌توان در آن دید و البته این به پیشرفت تئاتر ارمنستان هم کمک فراوانی کرده است.

فستیوال هنری‌های فست البته تنها به تئاتر اختصاص ندارد اما تئاتر و هنرهای مربوط به آن از مهم‌ترین برنامه‌های آن هستند. های فست شامل هنرهای اجرایی و از جمله تئاتر است که همه شکل‌ها و انواع تئاتر (دراما، کمدی، میم، مومنت، سیرک، تئاتر خیابانی، عروسکی، ماریونت تئاتر انگشتی و ویژوال) در برنامه آن مورد اشاره قرار گرفته‌اند. از دیگر هنرهایی که در این فستیوال هستند، حرکات موزون (مدرن، فولکلور و کلاسیک) موسیقی (اپرا، کلاسیک، جاز، فولکلور) و دیگر هنرهای اجرایی نیز در مرکز برنامه‌های اصلی این فستیوال قرار گرفته‌اند.

همچنین دو فستیوال دیگر هم طی چند سال اخیر در کنار برنامه‌های های فست قرار گرفته‌اند؛ اول: «پنجمین فستیوال نمایش عروسکی و اجراهای کودک» و دوم: «چهارمین دوره آرمز فست» و فستیوال جوانان که ویژه دانشجویان خارجی مشغول تحصیل در یروان است. فستیوال بین‌المللی های فست امسال نیز از اول تا دهم اکتبر در یروان برگزار می‌شود و پیش‌بینی می‌شود که چند صد میلیون خارجی در آن شرکت کنند. فستیوال بین‌المللی دیگر تئاتر ارمنستان که در سایه‌های فست برگزار می‌شود به واسطه محدودیت‌ها و سنتی‌تر بودنش چندان رونقی پیدا نکرده است. این جشنواره مختص اجراهای مدرن و کلاسیک از آثار شکسپیر است. اجازه بدهید یادآوری کنم که هنرمندان و دانشگاهیان و بیشتر مخاطبان تئاتر در ارمنستان بعد از درام‌نویسان روسی بیشترین علاقه را نسبت به شکسپیر دارند.

ارمنستان این روزها مثل تمام کشورهای دنیا به نسبت گستره تئاتر در این کشور با بحران مهم مخاطب مواجه است و تئاتری‌های این کشور همچنان در تلاش هستند تا بتوانند حیات و استمرار تئاتر را در رقابت با سایر رسانه‌ها و هنرها محقق سازند.

هیچ چیز لذت‌بخش‌تر از این نیست که یک شب آرام و زیبا را در شهر یروان و روشنایی آرام بخشش به تماشای یک تئاتر بروید و در یکی از این سالن‌های بزرگ و بعضاً قدیمی یک نمایش خوب ببینید.